

Vervlaamsing en democratisering van de katholieke partij: de invoering van de standenvertegenwoordiging in het arrondissement Mechelen (1914 - 1921)

Deel 2: eerste kiesstrijd en uitbouw van de standsorganisatie (augustus 1919 - september 1920)

Herwig DE LANNOY

Net als elders in het Vlaamse land leefde vlak na de Eerste Wereldoorlog te Mechelen bij de katholieke volksgezinden de overtuiging dat de vooroorlogse associaties of kiesverenigingen, die gedomineerd waren door de conservatieve, overwegend Franssprekende gegoede burgerij, aan een grondige hervorming toe waren. Om de Grondwettelijke Katholieke Associatie van de stad Mechelen „volks en Vlaams” te krijgen, bekwamen de progressieve flaminganten er na heel wat aandringen op 26 mei 1919 de standenvertegenwoordiging. De associatie zou de politieke vereniging worden van de drie georganiseerde standen, namelijk: werklieden en bedienden, landbouwers en hoveniers, middenstanders en hogere beroepen. Nadat de hervormde associatie enkele maanden later op 18 augustus het Vlaamse minimumprogramma aanvaardde als een „bevredigende basistekst”, scheurden een aantal radicale fransgezinden zich af om de Katholieke Nationale Associatie te vormen¹. Daardoor hadden de progressieve flaminganten wel meteen een onverwacht sterke positie in elk van de standen, maar anderzijds bemoeilijkte de scheu-

1. Aldus het eerste deel van dit artikel, *Voorgeschiedenis, voorbereiding en eerste successen (1914-'19)*, verschenen in het vorige nummer van *Wetenschappelijke Tijdingen*.

Lijst van de afkortingen:

- AKAM : Archivalia i.v.m. de katholieke arbeidersbeweging te Mechelen (1884-1942), bewaard in het Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (KADOC) van de K.U. Leuven
- AMFM : Archief Aartsbisdom Mechelen, Fonds Mercier
- BB : Belgische Boerenbond (Documentatiedienst), Leuven
- DS : *De Standaard*
- EVB : *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, 2 dln., Tielt-Utrecht 1973-'75
- GVM : *Gazet van Mechelen*
- MW : Mechelse Werkliedenbond (stad)
- OL : *Ons Lier*
- PD : Papieren Dessain (*Correspondentie*), in SAM
- SAM : Stadsarchief Mechelen

ring het verder doorvoeren van de hervorming in de andere kantons en op arrondissementeel niveau. Bovendien stonden er wetgevende verkiezingen voor de deur...².

Naar de wetgevende verkiezingen van november 1919

In een poging de standenvertegenwoordiging nog vóór de verkiezingen van 16 november 1919 eveneens op kantonnaal en arrondissementeel vlak erdoor te drukken, legden de progressieve flaminganten midden augustus een ontwerpreglement voor de kantonnale associaties aan de arrondissementele vergaderingen voor. Zij verzochten de kantonnale afgevaardigden dit ontwerp in de respectieve verenigingen te bespreken en zo nodig te wijzigen. Het was de bedoeling dat daarop ook spoedig de arrondissementele associatie zou hervormd worden. Door de afscheuring van de Nationalen echter was de vrees voor een breuk in de andere kantons en op arrondissementeel niveau sterk gegroeid. Gevolg was dat een grondige reorganisatie op de lange baan geschoven werd³.

Omwille van die scheuring moesten de vernieuwers overigens zeer voorzichtig te werk gaan bij de samenstelling van de kandidatenlijsten voor de wetgevende verkiezingen van november. Zoals in andere arrondissementen en in andere partijen zouden ze de kamerlijst gedeeltelijk vernieuwen en sommige volksvertegenwoordigers van vóór de oorlog naar de lijst van de senaat verschuiven. Daar gold immers nog de cijnsvoorwaarde om verkiesbaar te zijn. Dat Mechelen voor de senaatsverkiezingen verbonden was met het arrondissement Turnhout, maakte dit alles zeker niet eenvoudiger.

Op de kamerlijst wou geen van de drie standen zonder meer genoegen nemen met de onzekere derde plaats. De burgers maakten hun aanspraken alvast hard door de vorige lijstaanvoerder Florent Van Cauwenbergh, die sinds 1894 volksvertegenwoordiger was, naar voren te schuiven. Deze gewezen burgemeester van Lier had aldaar een onbesproken prestige en kon er de eenheid in stand houden. De vernieuwde katholieke partij zou daarenboven des te sterker staan mits ze de steun had van de Mechelse burgemeester Charles Dessain, die na zijn deportatie door de Duitsers in 1916 een vaderlandse held was.

2. Uitvoeriger dan dit artikel is onze licentiaatsverhandeling *De standenvertegenwoordiging in de katholieke partij: Mechelen van 1914 tot 1932-'36*, voorgebracht te Leuven in 1984 o.l.v. Prof. L. Wils en Dr. E. Gerard.

3. Nochtans verzocht leraar A. Verbist van de Mechelse Werkliedenbond de burgemeester van Mechelen Ch. Dessain op spoed aan te dringen. Dessain was in dit verband blijkbaar de best geplaatste persoon, aangezien hij tevens ondervoorzitter van de arrondissementsassociatie was (Verbist aan Dessain, [ca. 24 aug. 1919], SAM, PD, 1919-'20-'21).

Bij de landbouwers, die als sterkst georganiseerde stand eveneens een verkiesbare plaats opeisten, was een nieuwe kracht noodzakelijk. De keuze van de boerengilden viel uiteindelijk op Jules De Keersmaecker uit Liezele, een doctor in de rechten, die na zijn universiteitsstudies een landelijke molen had uitgebaat⁴.

Bij de arbeiders, die eveneens een verkiesbare plaats wilden op de kamerlijst, waren er heel wat moeilijkheden tussen de „oude garde” en de jongeren. Uiteindelijk verzoenden beide strekkingen zich met de kandidatuur van leeraar Alfons Verbist van de Mechelse Werkliedenbond. Deze aanvaardde echter niet, ondanks herhaaldelijk aandringen. Uiteindelijk viel de keuze op leeraar Philip Van Isacker, die actief was in de studiekering van de Werkliedenbond en arrondissementeel voorzitter was van het Katholiek Vlaams Verbond⁵.

Op de voorbereidende algemene vergadering van de arrondissementsassociatie op 21 september 1919 werd, overeenkomstig de statuten, het nieuwe bestuur gekozen. Tevens deelde de herkozen voorzitter Van Cauwenbergh de inhoud van een brief van de Nationalen mee, waarin geprotesteerd werd tegen allerlei onregelmatigheden, maar op zijn verzoek werd hierop niet ingegaan.

Vervolgens maakten de boerengilden en de werkliedenbonden hun eisen bekend: invoering van de standenvertegenwoordiging en één verkiesbare plaats voor de eigen kandidaten op de kamerlijst. Voorzitter Van Cauwenbergh kon echter de vergadering overhalen om zowel bij de samenstelling van de kamerlijst als bij die van de senaat de traditionele procedure te volgen, namelijk de kantonnale voordrachtlijst. Hij verklaarde dat aldus de afscheuring van de Nationalen beperkt zou blijven. Bovendien stelde hij dat „elke groep en stand ruimschoots vertegenwoordigd is in de arrondissements- en kantonnale verenigingen” om haar rechten te verdedigen. Uit de door de vijf kantonnale verenigingen voorgedragen personen zouden de arrondissementele afgevaardigden begin oktober de definitieve kandidaten kiezen en de rangorde aanduiden⁶.

In de praktijk betekende de gevolgde procedure inderdaad, zoals Van Cauwenbergh gesuggereerd had, de combinatie van de vertegenwoordiging van de standen met die van de kantons, zonder dat de oude statuten gewijzigd waren. In de kantonnale verenigingen van Mechelen, Heist-op-den-Berg, Puurs en Duffel droeg namelijk elke stand eind september een aantal personen voor, waaruit telkens de algemene vergadering van afgevaardigden uit

4. Over De Keersmaecker (Liezele, 04.05.1871 -ald., 04.01.1956), cfr. P. VAN MOLLE, *Het Belgisch parlement*, Gent 1969, 81.

5. Aldus de memoires van PH. VAN ISACKER, *Tussen staat en volk*, Antwerpen 1953, 57-59.

6. *GVM*, 22/23 sept. 1919, 2; E. GERARD, *De structuur van de katholieke partij, bijzonder in het Vlaamse land (1918-'21)*, lic.-verh., Leuven 1976, 130-132, naar *DS*, 23 sept. '19.

de drie standen vijf voorlopige kandidaten koos. Alleen in de kantonale associatie van Lier was dit niet het geval : hier kwamen uitsluitend conservatieve kandidaten uit het vooroorlogse „Kappelleke” naar voren⁷.

Op de algemene arrondissementsvergadering van 5 oktober 1919 vroegen een aantal fransgezinden in een brief de herverkiezing van alle aftredende parlamentsleden. Na deze mededeling legde voorzitter Van Cauwenbergh een verklaring af die duidelijk de bedoeling had een uitbreiding van de fransgezinde afscheuring te voorkomen. In tegenstelling tot vroeger sprak hij dit keer niet over de vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit en terwijl hij voor het officieel onderwijs het Nederlands als voertaal eiste, liet hij voor het vrij onderwijs aan de huisvaders de vrijheid van keuze⁸.

Notaris De Marré uit Willebroek riep vervolgens op tot eendracht onder alle katholieken, in het bijzonder inzake de Vlaamse kwestie. In dit verband hernam Van Isacker wel de oude leuze „In Vlaanderen Vlaams”, maar hij verklaarde tevens dat, indien een groep familievaarders een school met Franstalig onderwijs eiste, dit ook in Vlaanderen moest toegestaan worden, overeenkomstig de onderwijsvrijheid in België. De eis uit het minimumprogramma om het leger in te delen in Vlaamse en Waalse eenheden zwakte hij eveneens af door te verklaren dat het onbepaald was wat nu juist als „legereenheid” moest aangezien worden.

Deze gematigde redevoeringen van de vooraanstaanden in de arrondissementsvereniging werden niet in dank aanvaard door de flaminganten. Prompt bracht provincieraadslid Albert Nobels, die o.a. actief was in het Katholiek Vlaams Verbond en voorzitter was van de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding, vroegere verklaringen van Van Cauwenbergh in herinnering, waarin het minimumprogramma onomwonden verdedigd was. Nobels vroeg dat ook dit keer duidelijke taal zou gesproken worden, en dat elke kandidaat uitdrukkelijk het Vlaams programma zou onderschrijven. Van Cauwenbergh antwoordde dat hij gesproken had in naam van al de kandidaten. Hij duldde niet dat aan de rechtzinnigheid van zijn woorden zou getwijfeld worden. Van Isacker probeerde de vlaamsgezinden enigszins gerust te stellen door te laten uitschijnen dat de verklaringen van de voorzitter volkomen met het minimumprogramma strookten. Toch bleven de achterdocht, de onenigheid en de onduidelijkheid omtrent de Vlaamse kwestie binnen de hervormde associatie gedurende de hele kiesstrijd bestaan⁹.

Na de discussie werden de kandidaten voor de wetgevende verkiezingen aangeduid. Voor de kamer verkregen de burgers Van Cauwenbergh als lijstään-

7. *GVM*, 29/30 sept. 1919, 2 ; 2 okt. '19, 1 ; 4 okt. '19, 1 en 3 ; 5 okt. '19, 2.

8. *GVM*, 6/7 okt. 1919, 3 ; 8 okt. '19, 1 ; 10 okt. '19, 1.

9. Dit ondanks pogingen van Van Isacker om te bewijzen dat de verklaringen volkomen strookten met het programma van het Katholiek Vlaams Verbond, o.a. in *GVM*, 12 okt. 1919, 1.

voerder en gemeenteraadslid van Mechelen advocaat Jules Nobels als eerste plaatsvervanger. Van Isacker kwam als werkliedenkandidaat op de tweede verkiesbare plaats. De boerengilden aanvaardden de onzekere derde plaats pas nadat zij het recht verkregen hadden om openlijk propaganda te voeren voor voorkeurstemmen van hun kandidaat. Zo meenden ze De Keersmaecker in elk geval in de kamer te krijgen, zelfs indien slechts twee katholieken verkozen werden ¹⁰.

Op de senaatslijst beschikte Mechelen, net als in 1912, over de eerste en de derde en Turnhout over de tweede en de vierde effectieve plaats. De eerste plaatsvervanging kwam eveneens toe aan Mechelen; de tweede aan Turnhout. Zoals was afgesproken, werden hier uitsluitend vooroorlogse personaliteiten voorgedragen. Lijstaanvoerder werd de latere baron Louis Empain, die provinciaal senator was sinds 1913. Op de tweede plaats kwam uittredende senator eigenaar-rentenier Paul van Reynegom de Buzet. De derde kandidaat was de industrieel Charles Cools uit Lier, die sinds 1907 senator was. De vierde plaats, tevens de strijdplaats, kwam toe aan waarnemend burgemeester van Turnhout, industrieel François du Four. Eerste plaatsvervanger werd eigenaar Charles Lefebvre uit Blaasveld. Deze was sinds 1911 volksvertegenwoordiger en sinds 1901 burgemeester van Ruisbroek ¹¹.

De Katholieke Nationale Associatie aarzelde lang om met een aparte lijst op te komen, ook nadat de Grondwettelijken zonder problemen een lijstverbinding tot stand hadden gebracht met de hervormde associaties van Antwerpen en Turnhout. Waarschijnlijk hebben de fransgezinden op een beslissing in Antwerpen gewacht. Pas op hun algemene vergadering van 23 oktober beslisten de Mechelse Nationalen op te komen met een aparte lijst, maar dan enkel voor de kamer. Lijstaanvoerder was advocaat Jules Ortegat, die sinds 1909 volksvertegenwoordiger was. Maar ze slaagden er niet in een lijstverbinding tot stand te brengen met Antwerpen. Voor de senaat verzochten ze hun aanhangers een voorkeurstem te geven aan Empain of Lefebvre, hun vroegere mede-gezagsdragers die zich in de hervormde katholieke partij als vertegenwoordigers van de goeude burgerij hadden kunnen handhaven ¹².

De afgescheurde Nationalen voerden onder de slogan „Alles voor België, België bovenal” een hevige campagne tegen de flaminganten. De hervormde associatie zou door de provinciale lijstverbinding de slaaf geworden zijn van de volksvertegenwoordigers Alfons Van de Perre en Frans Van Cauwelaert uit Antwerpen, de twee hoofden van het „neo-activisme” in België, die het „onverbidelijk” minimumprogramma „op zijn Pruisisch” zouden willen opdringen. In het onderwijs bleef de vrijheid van de familievaarders

10. PH. VAN ISACKER, *o.c.*, 67-68.

11. *GVM*, 6/7 okt. 1919, 3; 15 okt. '19, 1.

12. *GVM*, 23 okt. 1919, 2; *Een woord over de Vlaamse kwestie* (Nationalen), SAM, V 390 (3), *Pamfletten*.

nog steeds heilig. Trouwens, „il faut protéger la Flandre contre les utopies dangereuses des néo-activistes”¹³.

Beide partijen probeerden de gunst te verkrijgen van de geestelijke overheid, meer bepaald van kardinaal Mercier. De Grondwettelijken suggereerden dat stemmen voor de kleine afgescheurde Nationale partij een moreel onverantwoorde daad was, aangezien die toch geen gekozen zou bekomen en het de positie van de katholieken tegenover de socialisten zou verzwakken. De Nationalen ontkenden dit met klem en beweerden namens de hoge geestelijkheid te mogen verklaren dat de gelovigen in alle vrijheid en met een gerust geweten mochten kiezen tussen beide katholieke lijsten¹⁴.

Alhoewel het duidelijk was dat het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen de positie van de socialisten aanzienlijk zou versterken, waren de verschuivingen nog groter dan verwacht bij de kamerverkiezingen van 16 november 1919. De Grondwettelijken behielden dank zij de provinciale lijstverbinding op het nippertje hun derde kamerzetel met 22.134 van de 49.192 stemmen of precies 45 %. Voor de Nationalen werd het een grote teleurstelling: zij behaalden slechts 2.538 stemmen, of 5,16 %, en hadden geen kans op een zetel. De Mechelse socialisten deden met 29,19 % voor het eerst hun intrede in de kamer, overigens meteen met twee verkozenen. Dit ten nadele van de liberalen, die met 12,91 % de grote verliezers waren, aangezien ze geen zetel behaalden, evenmin als de Fronters met 4,76 % en de onafhankelijke middenstanders met 2,98 %.

Doordat een herziening van de kieswetgeving voor de senaat nog uitgebleven was, waren er in dit verband, wat de zetelverdeling betreft, geen verschuivingen: de katholieken behielden hun vier zetels, terwijl de liberalen net als in 1912 één verkozenen hadden¹⁵.

De vlaamsgezinde katholieke pers bleek aanvankelijk opgetogen over de resultaten te Mechelen. Dank zij het proces van vervaamsing en democratisering van de katholieke partij maakten Van Isacker en de Keersmaecker in het parlement deel uit van de nieuwe lichter die de Katholieke Vlaamse Kamergroep ging versterken. Deze zou onder leiding van de Antwerpse volksvertegenwoordiger Frans Van Cauwelaert streven naar de realisatie van het minimumprogramma langs legale weg. Van Isacker werd nog datzelfde jaar secretaris van de kamergroep¹⁶.

13. *Het programma der Mechelsche Katholiek-Nationale kandidaten; Vooruit voor het vaderland* (Nationalen), SAM, V 390 (3), *Pamfletten*.

14. *GVM*, 13 nov. 1919, 1-2, tegenover het Nationale pamflet *Een laatste woord-Logenstraffing*, SAM, V 390 (3).

15. R. DE SMET, e.a., *Atlas des élections belges (1919-'54)*, Brussel 1958, 14 en 29; P. VAN MOLLE, o.c., 13, 47, 134, 141, 361.

16. Van Isacker bleef secretaris tot hij in 1931 minister werd (W. VAN DEN STEENE, *Isacker, Philip Van*, -EVB, 709-710).

Anderzijds zou een lichte verschuiving in het stemmenaantal een volgende keer aan de katholieken te Mechelen zowel de derde zetel voor de kamer als de vierde voor de senaat kunnen kosten. Daarom riep de *Gazet van Mechelen* reeds op 5 december 1919 op om al de katholieke voormannen en werkers samen te brengen in één groot katholiek congres van het arrondissement, zodat meer eenheid en onderlinge samenwerking bekomen werd¹⁷. Het zou nog ruim tien maanden duren vooraleer zulk congres plaatsvond.

Uitbouw van de standsorganisatie van landbouwers en arbeiders onder impuls van de voormannen van het Katholiek Vlaams Verbond

De wetgevende verkiezingen van november 1919 hadden wel aangetoond dat het overgrote deel van het katholieke kiezerskorps achter de hervormde associatie stond, maar tevens dat de progressieve flaminganten niet op hun lauweren mochten rusten, wilden ze hun invloed in het arrondissement behouden en uitbreiden. Daardoor werden deze vlaamsgezinden dé promotoren van een stevige standsorganisatie.

Bij de burgers en de middenstanders was de toestand echter zo chaotisch en het wederzijdse wantrouwen nog zo groot, dat na de Eerste Wereldoorlog slechts schoorvoetend vooruitgang geboekt werd, en dit gedurende vele jaren. De middenstandsbond van de stad Mechelen, „De Kleine Burger”, werd enkel verder uitgebouwd als zuiver economische instelling, en zelfs dit gebeurde zeer moeizaam¹⁸. Al was de burgerij ook te Lier de laatste stand die zich organiseerde, toch kwam daar reeds op 3 mei 1920 een Katholieke Burgerskring onder leiding van burgemeester Jozef Schellekens¹⁹ tot stand, met vanaf oktober 1921 een aparte afdeling van middenstanders. In aansluiting bij een Vlaamse traditie, die in Lier sterker was dan in Mechelen, werd er meer de nadruk gelegd op het Vlaams christen-democratische programma²⁰. Buiten Lier raakte de organisatie van de burgers echter steeds verder achterop tegenover die van de landbouwers en de arbeiders.

De landbouwers waren de eersten met een arrondissementeel verbond. Vooral nadat de Belgische Boerenbond in december 1919 besloten had tot de

17. *GVM*, 5 dec. 1919, 1.

18. De oprichting van een krediet- en spaarkas bijvoorbeeld werd reeds aangekondigd in *GVM*, 11 april 1920, 1, maar pas een feit op 13 februari 1921 (*GVM*, 14 feb. 1921, 2).

19. Doctor in de rechten Schellekens (Lier, 28.03.1867 -ald., 24.12.1930) was sinds 1895 gemeenteraadslid in zijn geboortestad. In 1907 volgde hij in de provincieraad Ch. Cools op, die toen senator werd. Bij de provinciale verkiezingen van 1908 werd hij niet herkozen, maar datzelfde jaar werd hij schepen te Lier. In 1911 volgde hij F. Van Cauwenbergh op als burgemeester (J. VAN ORSHAEGEN, *Een bijdrage tot de politieke geschiedenis van het arrondissement Mechelen, inzonderheid van het kanton Lier (1894-1921)*, lic.-verh., Gent 1967, 293).

20. J. VAN ORSHAEGEN, *o.c.*, 325; *OL*, 9 okt. 1921, 1-2; 11 dec. '21, 1.

oprichting van zulke bonden²¹, concentreerde de actie zich ook in Mechelen op dit punt. De afgevaardigden van de verschillende boerengilden uit het arrondissement keurden in algemene vergadering te Mechelen op 21 maart 1920 de „Keure van het Verbond der Boerengilden” goed²². De organisatie zou, onder nauw toezicht van de overkoepelende Boerenbond, in het bijzonder zorgen voor een degelijke standenvertegenwoordiging en samenwerking met de belangengroepen die „dezelfde christelijke en Vlaamse grondslag” hadden. Economische verrichtingen, zoals samenaankoop, verzekering, kredietverlening, enz., vielen buiten de activiteiten van het arrondissementsverbond en zouden zoals vroeger verzorgd worden door de plaatselijke boerengilden.

Bij de arbeiders was er eveneens veel bedrijvigheid. De Werkliedenbond van de stad Mechelen richtte allerlei vakbonden, zieken- en pensioenfondsen, vrouwenafdelingen, inlichtingsbureaus, muziek-, toneel-, studie- en zangkringen op. Ofwel bracht ze de bestaande instellingen samen, die voorheen naast elkaar en gewoonlijk op parochiaal vlak gewerkt hadden²³. Buiten Mechelen kende vooral de Lierse Katholieke Volksbond, die vóór de oorlog ook Katholieke Werkmanskring genoemd werd, met enige vertraging een parallelle evolutie. In deze Volksbond, meestal Democratisch Blok of Christen Vlaams Werkersverbond genoemd, was eveneens te merken dat ook de arbeidersbeweging te Lier traditioneel veel strijdender vlaamsgezind was dan te Mechelen²⁴. Al deze werkliedenbonden hadden aanvankelijk echter wel enige moeite om zich afdoende te profileren als instellingen die ook de belangen van de bedienden verdedigden²⁵.

Mettertijd groeide ook een arrondissementeel werkersverbond. Tijdens het eerste werkliedencongres van het arrondissement te Mechelen op 5 april 1920, tweede Paasdag, werd een ontwerpvergadering besproken en tenslotte een eerste arrondissementeel bestuur gekozen, met waarschijnlijk Verbist als voorzitter²⁶.

De uitbouw van de standsorganisatie werd niet alleen gedragen door voor-aanstaanden uit het Katholiek Vlaams Verbond, de rol van deze kring zelf was nog lang niet uitgespeeld. Er bleef immers nog veel werk bij het „verdedigen van alle zedelijke, geestelijke en stoffelijke belangen van de bevol-

21. E. GERARD, *Documenten over de katholieke partijorganisatie in België (1920-'22; 1931-'33)*, (*Bijdragen I.U.C.H.G.*, 91), Leuven 1981, 21.

22. Dit is relatief vroeg in vergelijking met andere arrondissementen: Brussel 13 maart 1920, Maaseik 8 sept. '20, Tongeren 28 okt. '20, Leuven 29 nov. '20, Hasselt 8 feb. '21, enz. (*Keuren van arrondissementele verbonden van boerengilden*, BB, nr. 151: *Parochiale boerengilden*).

23. Cfr. voor dit alles MW, *Bestuursvergaderingen*, 3 juni 1919 e.v., AKAM, nrs. 8 en 10.

24. J. VAN ORSHAEGEN, o.c., 324.

25. Voor de polemiek rondom de positie van de bedienden, cfr. o.a. *GVM*, 27 juni 1920, 2; 2 juli '20, 2.

26. *GVM*, 4/5 april 1920, 2.

king". Daartoe werd onder voorzitterschap van volksvertegenwoordiger Van Isacker het Katholiek Vlaams Verbond van het arrondissement verder uitgebouwd, met een afdeling in de hoofdplaats van elk kanton, en gemeentelijke bonden „waar het doelmatig blijkt". Het minimumprogramma werd verdedigd op propagandabijeenkomsten zoals het jaarlijkse Guldensporenefeest, de Rodenbach- en Hullebroeck-avonden²⁷, of op grote Vlaamse volksbetogingen, zoals die met de Antwerpse volksvertegenwoordiger Frans Van Cauwelaert te Mechelen op 29 juni 1919 in samenwerking met het Davidsfonds, de Jonge Katholieke Strijders en de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding²⁸. Daarnaast werden op de maandelijkse vergaderingen en in studiekringen de rechten van de Vlamingen verdedigd²⁹.

Naar het „Congres der christene standsorganisatie van het arrondissement" van september 1920

Ondertussen was in mei de aandacht van de katholieke standsgroepen in het arrondissement vooral gegaan naar het zgn. „Pinkstercongres" te Antwerpen van 23 en 24 mei 1920. Dit congres van Katholiek Vlaanderen was georganiseerd door de Katholieke Vlaamse Landsbond³⁰ en verkreeg de medewerking van de arbeiders-, boeren- en middenstandskringen en van de grote sociale en culturele organisaties van het Vlaamse land. De conservatieve katholieken stonden er echter afwijzend tegenover, zoals o.a. bleek uit de houding van kardinaal Mercier³¹.

27. Dat deze meetings niet altijd even rustig verliepen, bleek o.a. na de Hullebroeck-avond van 5 mei 1919, toen zich spontaan een groep betogers vormde, die „zich voor het bisschoppelijk paleis op onkiese wijze heeft aangesteld". Voorzitter Ph. Van Isacker en secretaris K. Peeters van het Katholiek Vlaams Verbond wezen in hun brieven van 12 mei aan burgemeester Dessain en kardinaal Mercier (SAM, PD, 1919-'21) alle solidariteit met de betogers van de hand, die openlijk veroordeeld werden (GVM, 7 mei '19, 2; 12/13 mei 1919, 2-3).

28. Toen werden „activisten en andere personen die tijdens de bezetting de vijand gediend hadden", uitdrukkelijk buiten de meeting en de stoet gehouden, die in alle orde en rust verliepen (GVM, 22 juni 1919, 2; 28 juni '19, 2; 29 juni '19, 2; 2 juli '19, 2).

29. De spreekbeurt van voorzitter Van Isacker op de maandelijkse arrondissementele vergadering te Mechelen op 3 juni 1919 werd nog datzelfde jaar uitgegeven als de brochure *De ver-vlaamsching van ons hoger onderwijs en de wetenschappen*, [Mechelen] [1919], 24 p. (GVM, 6 juni '19, 2).

30. Deze Landsbond was op 28 september 1919 ontstaan als een federatie van de Katholieke Vlaamse Verbonden en stond onder het voorzitterschap van Frans Van Cauwelaert (M. VAN CAUWELAERT, *De Katholieke Vlaamse Landsbond, (Liber Amicorum A. De Schryver)*, Antwerpen-Utrecht 1968, 691-709, vooral p. 706).

31. Mercier was eind april 1920 door minister Van de Vyvere gevraagd om het erevoorzitterschap te willen aanvaarden, maar uit de voorwaarden die de kardinaal hieraan verbond, bleek dat hij niet volledig kon instemmen met alle programmapunten van het congres (R. BOUDENS, *Kardinaal Mercier en de Vlaamse beweging*, Leuven 1975, 240-241).

De Mechelse afgevaardigden, vooral die van de werkliedenbonden en het Katholiek Vlaams Verbond, droegen hun steentje bij tot het welslagen van het Pinkstercongres. Volksvertegenwoordiger Van Isacker was secretaris van de arbeidersafdeling, die geleid werd door ACV-voorzitter volksvertegenwoordiger Hendrik Heyman uit Sint-Niklaas.

Van Isacker hield er een redevoering over het „belang van het hoger onderwijs voor de arbeidersstand”. Namens de Mechelse Werkliedenbond drong hij aan op een veroordeling van het militarisme en riep hij op tot de stichting van een landelijke raad van de christelijke arbeidersbeweging³².

Het succes van het Katholiek Vlaams Congres van Antwerpen deed bij de Mechelse deelnemers het idee van een soortgelijk initiatief in het eigen arrondissement veld winnen³³. In het vooruitzicht van zo een standencongres werd vanaf juni 1920 in de Grondwettelijke Associatie van de stad Mechelen spoed gezet achter de definitieve goedkeuring van de nieuwe statuten overeenkomstig het hervormingsontwerp dat op 26 mei 1919 aanvaard was. Na een aantal voorbereidende bijeenkomsten werden op een buitengewone algemene vergadering van 29 juli 1920, waarop alle leden uitgenodigd waren, de nieuwe standregels punt voor punt besproken en uiteindelijk zonder veel moeilijkheden aanvaard.

Als basisprincipe gold vooreerst de gelijke vertegenwoordiging van de drie erkende standen in de algemene vergadering, zoals in mei 1919 bepaald was, en een gelijke verdeling van de kosten van beheer en propaganda. Verder zou voortaan inzake de kandidatenlijsten voor de verkiezingen de algemene vergadering van de leden alleen bevoegd zijn om de plaatsen toe te wijzen aan de verschillende standen. Voor het overige beslisten de standen volkomen autonoom over de kandidaturen die hun waren toegewezen. Elk van de kandidaten moest bijgevolg niet meer ter goedkeuring aan de algemene vergadering voorgedragen worden. Daarenboven stelde elke stand autonoom de eigen bestuursleden van de associaties aan, en niet een algemene vergadering van alle leden, zoals dat op 18 augustus 1919 in de Mechelse associatie het geval was geweest. Men hoopte met deze bepalingen de Nationalen te kunnen overhalen toe te treden. Velen vreesden echter terecht dat door de té ver doorgedreven autonomie van de standen, de associatie degradeerde tot een heterogene, machteloze kiesvereniging met een louter formele functie. Een efficiënte werking van de partij zou aldus onmogelijk worden³⁴.

32. MW, *Bestuursvergaderingen*, 20 mei 1920 ; 3 juni '20, AKAM, nr. 8.

33. GVM, 6 juni 1920, 2 maakte een eerste keer melding van dit voornemen en verwees hierbij naar haar oproep in GVM, 5 dec. '19, 1.

34. PH. VAN ISACKER, o.c.w, 57 doet uitschijnen dat het definitief goedkeuren van de nieuwe statuten nog vóór de verkiezingen van november 1919 gebeurde. Dit strookt niet met GVM, 28 juli 1920, 2 ; 1 aug. '20, 3 en de brief van Dessain aan Ortegat, 24 juli 1920, AMFM, nr. 66, farde *Querelle de groupes à Malines*.

Het was burgemeester Dessain die als voorzitter van de Mechelse Grondwettelijke Associatie op 24 juli 1920 per brief contact opnam met een aantal afgescheurde katholieken. Hij bracht hen op de hoogte van het voornemen om de nieuwe statuten op 29 juli aan de algemene vergadering ter goedkeuring voor te leggen. Aangezien de verschillende standsgroepen meer zelfstandigheid verkregen dan bij de verkiezingen van 1919, was volgens hem tegemoetgekomen aan de voornaamste grieven vanwege de Nationalen. Hij verzocht de afgescheurden zich te laten inschrijven bij één van de drie erkende standsgroepen, en dit naar eigen keuze, maar op voorwaarde dat zij de nieuwe statuten respecteerden³⁵.

De Nationalen stelden op hun algemene vergadering van 7 augustus een dubbele voorwaarde voor toenadering. Ten eerste vroegen ze de erkenning van de volledige zelfstandigheid van hun associatie en de verzekering dat de autonomie ervan niet in vraag zou gesteld worden. De hervormde katholieke vereniging werd namelijk gezien als een losse federatie, waarbinnen de Nationale associatie evenveel rechten behoorde te hebben als elk van de tot dan toe erkende standsverenigingen. Ten tweede vroegen ze met aandrang overeenstemming over een gemeenschappelijk programma, met de eerbiediging van de vrijheid van de huisvaders inzake de taalkwestie, en de nadrukkelijke veroordeling van alle pogingen om het land te verdelen. Nogmaals stelden ze dat de fundamentele meningsverschillen over de Vlaamse kwestie de ware oorzaak van de scheuring waren.

Aan geen van deze eisen kwam Dessain tegemoet. De hervormde associatie kon en mocht geen losse federatie van een aantal groeperingen zijn, want dit zou leiden tot versnippering, verdeeldheid en zwakheid. Daarnaast bevestigde Dessain de trouw van de hervormde katholieke vereniging aan het Vlaamse minimumprogramma. De Nationalen bleven op hun algemene vergadering van 15 september wel onverminderd op hun standpunt, maar in de hoop dat de Grontwettelijken zouden willen overgaan tot besprekingen duiden zij toch drie onderhandelaars aan. Gewezen volksvertegenwoordiger bankbeheerder J. Ortegat, gewezen Mechels gemeenteraadslid advocaat J. De Glas en Mechels gemeenteraadslid C. Tambuyser zouden hun rechten verdedigen³⁶. Ondertussen had op 12 september het arrondissementeel congres plaatsgevonden. Dat aan de vooravond van het standencongres binnen de hervormde katholieke associatie het nieuwe evenwicht evenmin bereikt was, bleek eind augus-

35. Ortegat aan Dessain, 29 juli 1920; Louveaux aan Dessain, 30 juli 1920, SAM, PD, 1919-'20-'21. Daarnaast Dessain aan Ortegat, 24 juli 1920. Deze en volgende brieven, alle in het Frans, van 24 juli, 7 aug., 3 sept. en de dagorde van 15 sept. 1920, zijn te vinden in AMFM, nr. 66, farde *Querelle*. Zij werden nog datzelfde jaar door de Nationalen in het Nederlands vertaald en met eigen commentaar uitgegeven in de brochure *Naar de eendracht der Katholieke strijdmachten*, [Mechelen] [1920], 13 p., SAM, farde (*Politieke*) partijen, *Christelijke Volkspartij*.

36. Cfr. de tweetalige brochure van de Nationalen *Onze onderhandelingen met de Grondwettelijke Vereeniging*, [Mechelen] [1921], AMFM, nr. 66, farde *Querelle*.

tus toen doctor in de rechten en in de politieke en administratieve wetenschappen Louis Empain op 58-jarige leeftijd plots ontslag nam als senator. Deze had zich bij de bestuursverkiezing van de stedelijke associatie van Mechelen in augustus 1919 slechts op het nippertje kunnen handhaven, maar bij de verkiezingen van november 1919 was hij als lijstaanvoerder van de senaat zonder problemen herverkozen. Met een aantal liberale kranten van toen kunnen we stellen dat hij ontslag nam „daar hij het niet eens is met de politiek die thans gevolgd wordt”, al werd dit door de *Gazet van Mechelen* met klem ontkend³⁷. Empain, die bestuurslid van de Mechelse stedelijke en de nog niet hervormde arrondissementale associatie bleef, werd in de senaat opgevolgd door de eerste plaatsvervanger Ch. Lefebvre³⁸.

Het „Congres der christene standsorganisatie van het arrondissement” op 12 september 1920 was officieel een initiatief van de verschillende standsverenigingen. Alle belangrijke katholieke werken van het arrondissement zouden hun actieve medewerking toegezegd hebben. Zowel naar inhoud als naar vorm waren er duidelijk gelijkenissen met het Antwerpse Pinkstercongres van eind mei 1920³⁹.

Het Mechelse standencongres werd voorgezeten door volksvertegenwoordiger F. Van Cauwenbergh. Kardinaal Mercier had het erevoorzitterschap aanvaard en was aanwezig op de slotzitting. Dat in het erecomité naast provinciaal senator hertog d'Ursel, senator Ch. Cools en de Mechelse burgemeester Ch. Dessain tevens de pas afgetreden senator L. Empain zetelde, bewijst de eerder ceremoniële functie ervan. De praktische leiding was namelijk in handen van de ondervoorzitters van het congres, de volksvertegenwoordigers Ph. Van Isacker en J. De Keersmaecker. Zij kregen metterdaad hulp van erehoofdopziener van het lager onderwijs J. Van der Perren, die optrad als penningmeester, en van rijksambtenaar Edward Clottens, die algemeen secretaris was. Deze laatste was in 1914-'18 oorlogsvrijwilliger geweest en had meegewerkt aan de voorbereiding van het in 1919 opgerichte „Verbond der Vlaamse Oud-Strijders” (V.O.S.)⁴⁰.

37. *GVM*, 1 sept. 1920, 2 preciseerde niet door welke liberale kranten dit gesuggereerd werd.

38. *GVM*, 30/31 aug. 1920, 2.

39. Deze en volgende informatie hoofdzakelijk uit: *Congres der kristene standsorganisatie van het arrondissement Mechelen, Programma*, SAM, Map *Katholieke Vereenigingen: Kristene standsorganisatie*, 24 p.; *GVM*, 14 aug. 1920, 1; 15 sept. '20, 1-2; 16 sept. '20, 2; 17 sept. '20, 2; 19 sept. '20, 1; *DS*, 13 sept. 1920, 1.

40. Clottens (Mechelen, 15.05.1891 -ald., 17.09.1961) was geboren uit een vlaamsgezinde familie. Zijn negen jaar oudere broer Jozef Clottens was in 1912 te Mechelen één van de promotoren geweest van de grote manifestaties voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit en zou later o.a. secretaris worden van de Katholieke Landsbond. Edward Clottens zou na de Tweede Wereldoorlog voorzitter worden van het Nieuw Verbond der Vlaamse Oud-Strijders en afgevaardigde-beheerder van het IJzerbedevaartcomité (K. HEMMERECHTS, *Clottens, Edward, Clottens, Jozef, -EVB*, 304-305).

Op het congres bleek nogmaals dat de landbouwers over de best uitgebouwde standsorganisatie beschikten. De aandacht ging niet naar het oprichten van eigen sociale instellingen, aangezien deze reeds bestonden, maar naar de economische en maatschappelijke positie van de boeren⁴¹. De oproep in de afdeling voor vrouwen om zo snel mogelijk over heel het arrondissement „hovenierstersgilden” te stichten, toonde aan dat de boeren reeds toe waren aan de uitbouw van specifieke organisaties voor vrouwen in de schoot van een algemeen landbouwersverbond.

De verdeeldheid binnen de arbeidersstand bleek alleen al uit het feit dat er naast de sectie van werklieden een afzonderlijke afdeling was van de bedienden. Bovendien kwamen de staatswerklieden en -bedienden ten dele in een eigen vergadering bijeen om meer vakspecifieke problemen te behandelen.

In de middenstandsafdeling kwam men niet verder dan pleidooien voor de stichting van eigen beroeps- en vakverenigingen en maatschappijen van samenaankoop, die ook aandacht zouden hebben voor het politieke beleid. Enkel langs deze weg zou men mettertijd de achterstand op de andere belangengroepen inhalen en een eigen karakter kunnen verkrijgen binnen de associaties⁴².

In het vooruitzicht van het verkiezingsjaar 1921 werd op het congres vooral door de arbeiders en de landbouwers werk gemaakt van een eigen politiek programma. De standenvertegenwoordiging diende gerespecteerd te worden in de gemeenteraad en de gemeentelijke instellingen, in de provincieraad en de bestendige deputatie, evenals in de openbare instellingen, zoals arbeiders- en nijverheidsraden, koophandelsrechtbanken en werkrechtseraden. Bovendien zou de basis een strikt omschreven mandaat opleggen aan haar afgevaardigden. Vooral dit laatste zou in de praktijk al vlug moeilijk realiseerbaar blijken.

De arbeiders stelden voor dat de programma's van de diverse belangengroepen in onderlinge verstandhouding zouden worden opgesteld. Hierdoor zou een Vlaamse christen-democratische standenmaatschappij solidair en in onderling overleg opgebouwd worden. De landbouwers meenden echter dat, om dit doel te bereiken, een diepgaande hervorming van alle katholieke verenigingen en van het hele politieke leven op basis van de standenvertegenwoordiging nodig was.

Terwijl in de vrouwenafdeling dieper ingegaan werd op de morele implicaties van het vrouwenstemrecht, werd in de sectie voor jeugdverenigingen

41. De hulschrijver van de Boerenbond, priester Van Olmen, besprak : de economische toestand, terwijl volksvertegenwoordiger E. Van Dievoet, die hoogleraar was aan de Leuvense universiteit, de rechten van de landbouwers belichtte en advocaat F. Brusselmans wees op het belang van een eigen politiek landbouwprogramma en -beleid.

42. Aldus o.a. Louis Crauwels uit Antwerpen, die later voorzitter zou worden van de Provinciale Federatie van Christene Middenstandsbonden van Antwerpen en actief zou zijn in de Christene Landsbond van de Belgische Middenstand (*GVM*, 8 nov. 1922, 3).

gesteld dat de jongeren zich per stand overeenkomstig hun behoeften en belangen dienden te verenigen.

Op het onderzoeken van de „godsdienstige en Vlaamse belangen” legde zich een afzonderlijke afdeling toe. Voor een vijftigtal aanwezigen werden allerlei wantoestanden op taalgebied in het onderwijs in Vlaanderen aangeklaagd en werd de herziening besproken van de taalwetgeving, die toen in het parlement aan de orde was⁴³. Met name het Katholiek Vlaams Verbond, het Davidsfonds en de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding dienden door studiekringen en ontwikkelingsavonden in de voornaamste gemeenten van het arrondissement de jongeren meer bewust te maken van het christen-democratische en Vlaamse programma. Daarnaast wees hoogleraar Carnoy op de pauselijke onderrichtingen inzake verzoening en vrede en op de gevaren van de bewapening.

De kwestie van het „militarisme” kwam later op de dag uitvoeriger aan bod tijdens de algemene vergadering die volgde op de bijeenkomsten van de verschillende afdelingen. Uiteindelijk bleek het niet mogelijk met een eensgezind standpunt inzake de landsverdediging naar buiten te treden. Want de door gastspreker advocaat De Groeve geëiste afschaffing van de bestaande legers en de vervanging ervan door een internationale politiemacht werden door volksvertegenwoordiger Van Isacker kordaat als onrealistisch van de hand gewezen.

Na de algemene vergadering over het „militarisme” werd na de middag van 12 september door de stad een optocht gehouden⁴⁴. Daarna zat Van Cauwenbergh een publieke meeting voor, waarop de Minister van Spoorwegen, Post en Telegrafie P. Pouillet wees op de rol van de Vlaamse progressieve katholieken in het drieledig ministerie-Delacroix en op de vooruitgang inzake de taalwetgeving. Hij sloot zich aan bij het pleidooi van volksvertegenwoordiger De Keersmaecker voor het behoud van de vrede en de eenheid van het land en achtte een autonoom Vlaanderen overigens niet leefbaar. Met klem verdedigde hij het minimumprogramma. Tenslotte stelde hij dat een degelijke standsorganisatie het beste middel was om de rechten van iedereen, dus ook die van de Vlamingen, te verdedigen.

Volksvertegenwoordiger Van Isacker verklaarde zich akkoord met Pouillet, en nadat kardinaal Mercier de deelnemers gezegend had, werd de zitting beëindigd. Het congres werd 's avonds afgerond met een Vlaams kunstfeest. Uit

43. Het wetsvoorstel over de taalregeling in bestuurszaken, dat op 4 februari 1920 in een gespannen anti-Vlaamse atmosfeer in het parlement ingediend was, werd begin augustus door de kamer goedgekeurd. In de meer conservatieve senaat vlotte het echter minder goed. Uiteindelijk zou een door amendementen afgezwakte taalwet van kracht worden op 31 juli '21 (L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse beweging*, II, 1914 tot 1936, Leuven, 1985, 118-123).

44. Hieraan zouden een zestigtal kringen, met in totaal ruim 4.000 personen, deelgenomen hebben, aldus *GVM*, 15 sept. 1920, 1-2.

de perscommentaren van toen blijkt tevredenheid over de opkomst en de resultaten van dit congres, dat een eerste bekroning was van de beweging voor christelijke standsorganisatie in het arrondissement.

De christelijke standsorganisaties, vooral de arbeidersbeweging, hebben veel gedaan om de bevolking in Vlaams opzicht te sensibiliseren en te radicaliseren. Maar in de stad stonden de fransgezinden sterk. Wat zouden de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 geven ?

Blokhuisstraat 3
2800 Mechelen